

ความคืบหน้า สลดช้างป่า “พ่อ แม่ ลูก” ตกน้ำตกตาย

สมหญิง ทัททิกรณ์, เจริญชัย โตโธสง, บุญมา ศรีบุรินทร์

สมหญิง ทัททิกรณ์, เจริญชัย โตโธสง และบุญมา ศรีบุรินทร์. 2552. ความคืบหน้า สลดช้างป่า “พ่อ แม่ ลูก” ตกน้ำตกตาย. หน้า 190-194. ใน *ผลงานวิจัย และรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ประจำปี 2552*. กลุ่มงานวิจัยสัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. กรุงเทพฯ.

จากข่าวที่น่าเสนอ

สืบเนื่องมาจากข่าวช้างป่าตกน้ำตกเสียชีวิต ที่บริเวณน้ำตกน้ำทบ (ตาดหลู) เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย เมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2552 ที่ผ่านมา สื่อมวลชนจากหลายสำนัก ได้มีการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างแพร่หลาย โดยเนื้อหาของข่าวส่วนมาก มีการนำเสนอข่าวว่า พบซากช้าง 3 ตัว ตกหน้าผาน้ำตก ที่บริเวณน้ำตกดังกล่าวโดยซากที่พบเป็นครอบครัวช้าง พ่อ แม่ ลูก ซึ่งเดินทางกินอยู่บริเวณเหนือน้ำตก และเกิดพลัดตกลงมากระแทกกับโขดหินด้านล่าง ทำให้เสียชีวิต ซึ่งสาเหตุที่พลัดตกลงไปนั้น แต่ละสื่อก็จะสันนิษฐานแตกต่างกันไป ซึ่งโดยมากก็จะนำเสนอออกมาว่าลูกช้างเกิดซุกซน เดินทางกินจนพลัดตกลงไป แล้วพ่อและแม่ช้างก็พยายามจะช่วย จึงทำให้พลัดตกลงตามกันไป

ข้อสงสัยที่น่าขบคิด

ข่าว “ช้าง พ่อ แม่ ลูก เสียชีวิต” คิด ๆ แล้วก็เหมือนกับว่าเป็นครอบครัวช้างที่ดูสุขสันต์และห่วงใยซึ่งกันและกัน ประชาชนที่รับรู้ข่าวก็จะรู้สึกเศร้าสลดและสนใจข่าวดังกล่าวมากขึ้น แต่ในความคิดของนักวิชาการสัตว์ป่าแล้ว กลับเกิดคำถามตามมามากมายเกี่ยวกับข่าวดังกล่าว เหตุเพราะว่าจากข่าวที่น่าเสนอว่าเป็นช้าง พ่อ แม่ ลูก แต่โดยพฤติกรรมของช้างป่าแล้ว ถึงแม้จะเป็นสัตว์ที่อยู่รวมกันเป็นโขลงขนาดตั้งแต่ 4-5 ตัวไปจนถึง 30-50 ตัว แต่ช้างที่มีบทบาทภายในโขลงกลับเป็นช้างเพศเมียที่มีอายุมาก การเลี้ยงดูลูกก็จะเป็นหน้าที่ของช้างเพศเมียในโขลง ที่มักช่วยกันดูแลลูกช้าง ส่วนช้างเพศผู้ในวัยเจริญพันธุ์นั้น จะไม่มีบทบาทแน่ชัดภายในโขลง พอถึงวัยเจริญพันธุ์มักแยกตัวไปอยู่ลำพัง หรือไม่ก็เดินทางกินอยู่ห่างจากโขลง อีกทั้งลูกช้างเองก็มักจะไม่ได้เดินทางห่างจากแม่ช้าง หากเป็นการเดินเคลื่อนย้ายโขลง ซึ่งไม่ใช่การหยุดหากิน ลูกช้างมักจะไม่ได้เดินทางหาแม่ช้าง ส่วนในอีกประเด็นที่น่าคิดก็คือ หากว่า ลำน้ำเหนือน้ำตกไหลเชี่ยวมาก โคลงช้างที่มีลูกช้างเล็กมักจะไม่สามารถพาลูกช้างเดินข้ามลำห้วย หรือหากว่าลงไปกินน้ำแล้วเกิดลื่นตกไป ก็ไม่น่าจะพลัดตกกันทั้ง 3 ตัว หากว่าเป็น ช้าง พ่อ แม่ และลูกจริง เพราะอย่างน้อยช้างเพศผู้ก็ไม่มีพฤติกรรมเกี่ยวกับการดูแลลูกช้าง จากข่าวดังกล่าวที่ออกมาจึงทำให้เกิดข้อสงสัยจากนักวิชาการสัตว์ป่า จึงทำให้เกิดการติดตามเพื่อพิสูจน์ซากช้างที่เสียชีวิตดังกล่าวขึ้น

ตรวจพิสูจน์ ไขข้อข้องใจ

จากการเข้าตรวจสอบพื้นที่เกิดเหตุของผู้อำนวยการสำนักอนุรักษ์สัตว์ป่า เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2552 ได้สั่งการให้สถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง เข้าตรวจสอบซากช้างที่เสียชีวิต เพื่อพิสูจน์ทราบอายุและเพศของซากช้าง รวมถึงสาเหตุการเสียชีวิต สถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวงจึงได้ลงตรวจสอบซากช้างดังกล่าว เมื่อถึงที่เกิดเหตุบริเวณน้ำตกน้ำทบ (ตาดหลู) สภาพน้ำตกเป็นน้ำตกที่ตกลงมาจากหน้าผาสูงประมาณ 25 เมตร ด้านบนเป็นลานหินที่ลื่นและมีโขดหินกระจายอยู่ทั่วลำน้ำ เส้นทางที่ช้างใช้เดินข้ามอยู่ห่างจากผาน้ำตกประมาณ 25 เมตร ส่วนด้านล่างน้ำตก เป็นโขดหินและแอ่งน้ำขนาดใหญ่ พิสูจน์พบซากทั้งหมด 4 จุด โดยที่ซากช้างป่าอยู่ในสภาพเน่าเปื่อยมาก บางจุดเหลือเพียงกระดูกที่ติดกับเนื้อที่เน่าเพียงเล็กน้อย โดยที่ซากช้างจุดที่ 1 ซากอยู่ในสภาพที่เน่าบวม มีหนังหุ้มอยู่ ยังคงสภาพเป็นตัวลูกช้างที่สมบูรณ์ พบอยู่บริเวณซอกหินข้างร่องน้ำทางด้านขวาของน้ำตก ที่อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์อาจเป็นเพราะติดอยู่กับซอก หินด้านข้าง จึงทำให้ซากไม่โดนกระแสน้ำจนเน่าเปื่อยเหมือนซากอื่น ซากช้างป่าจุดที่ 2 พบอยู่บริเวณแอ่งน้ำหน้าน้ำตก มีโครงกระดูกค่อนข้างสมบูรณ์ ทั้งกระดูกซี่โครง กระดูกสันหลัง และกระดูกท่อนขาชัดเจน ไม่พบเพียงส่วนของกะโหลกซึ่งหายไป จุดที่ 3 อยู่ห่างจากตัวน้ำตก ลงมาด้านล่างประมาณ 30 เมตร พบเพียงซากท่อนขา 2 ข้าง กระดูกท่อนขาบางชิ้นค้างอยู่บนโขดหิน ซากช้างจุดที่ 4 เป็นซากของกะโหลกช้างที่มีสภาพผุและเก่ามากจึงคาดว่าไม่น่าจะใช้กะโหลกของช้างที่ตกเป็นข่าว แต่เป็นกะโหลกของช้างที่พลัดตกลงมาก่อนหน้านั้นนานมาแล้ว จากนั้นได้ทำการตรวจสอบซากช้างที่คงเหลืออยู่ โดยมีการเก็บข้อมูลอย่างละเอียด ไปวิเคราะห์หาอายุและเพศของช้างป่าที่เสียชีวิตต่อไป

ผลการพิสูจน์ทราบและข้อสรุป

จากการเก็บข้อมูลจากซากช้างป่าที่เหลืออยู่ ผลคือไม่สามารถระบุเพศของช้างป่าเคราะห์ร้ายทั้ง 3 ตัว ได้ เนื่องจากอยู่ในสภาพที่เน่าเปื่อยมากเกินไป ไม่พบชิ้นส่วนกระดูกหรือเนื้อเยื่อที่ใช้ในการจำแนกเพศได้ อีกทั้งชิ้นส่วนหลายชิ้นได้สูญหายไป คาดว่าได้มีชาวบ้านมาพบซากช้างก่อนแล้วจึงนำเอาซากบางส่วนกลับออกไป อีกทั้งช้างทั้ง 3 ตัว เป็นลูกช้างที่ยังไม่โตเต็มวัยจึงไม่สามารถประเมินจากพฤติกรรมการอาศัยอยู่รวมโขลงได้

ในเรื่องอายุของช้าง จากการเก็บข้อมูลขนาดเส้นรอบวงและเส้นผ่าศูนย์กลางของตีน วัดความยาวของกระดูกขา ทำให้ได้ข้อมูลเพียงพอที่จะใช้ในการประเมินอายุและขนาดของช้างได้ จากข้อมูลสรุปผลได้ดังนี้ ซากช้างจุดที่ 1 ซึ่งพบเป็นซากลูกช้าง คาดว่ามีความสูงประมาณ 138 เซนติเมตร เป็นลูกช้าง (calf) อายุประมาณ 1 ปี-1 ปี 6 เดือน ซากช้างจุดที่ 2 คาดว่าช้างมีความสูงประมาณ 176 เซนติเมตร เป็นลูกช้างโต (juvenile) อายุ 4-5 ปี ส่วนซากช้างจุดที่ 3 คาดว่าน่าจะมี ความสูงไม่เกิน 176 เซนติเมตร เพราะมีขนาดเส้นรอบวงของตีนน้อยกว่าซากช้างจุดที่ 2 เล็กน้อย อายุประมาณ 4-5 ปี เป็นลูกช้างโต (juvenile) เช่นกัน (ไสว, 2547. ตารางความสัมพันธ์ของอายุช้างป่ากับขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของตีนหน้าและความสูง)

สันนิษฐานสาเหตุ

จากข้อมูลทั้งหมดจะเห็นได้ว่า ช้างที่ตกล้ำตักเป็นลูกช้างโตและลูกช้างเล็กเท่านั้น หาใช้ช้างพ่อ แม่ ลูก ตามข่าวที่สื่อได้นำเสนอไป ส่วนสาเหตุนั้นก็ยังไม่สามารถทราบสาเหตุที่แท้จริงได้ แต่จากความเห็นของสถานีวิจัยสัตว์ป่าที่ได้เข้าไปสำรวจคาดว่าน่าจะเกิดได้ 2 สาเหตุ คือ

สาเหตุที่หนึ่ง เกิดจากการที่กลุ่มช้างที่พลัดตกยังอยู่ในช่วงอายุที่เป็นลูกช้างกำลังโต จึงไม่อยู่ติดกับแม่ช้างมากเหมือนในระยะปีแรก มีนิสัยซุกซนเดินทางกินห่างจากโขลงช้างหลักที่หยุดหากินอยู่บริเวณใกล้เคียง อีกทั้งยังขาดประสบการณ์ในการระวังภัย เมื่อเดินทางมาถึงบริเวณเหนือน้ำตก จึงทำให้เกิดพลัดตกลงมา

ส่วนสาเหตุที่สอง น่าจะเป็นเพราะพื้นที่บริเวณน้ำตกดังกล่าวมีลักษณะเป็นหน้าผาสูงชันตลอดแนว มีเส้นทางด่านเดินเท้าที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ซ้อนทับกับเส้นทางหากินของช้างป่า เมื่อช้างหากินอยู่บริเวณนั้น เมื่อเดินมาถึงบริเวณที่เป็นหน้าผา อาจจะเจอกับคนที่ขึ้นไปหาของป่าจึงทำให้ช้างป่าตกใจและหนีมาจนถึงบริเวณเหนือน้ำตก จึงหนีข้ามลำน้ำที่เชี่ยวกราด จึงเกิดเหตุดังกล่าวขึ้น เรื่องราวที่เกิดขึ้นตามข่าวในครั้งนี้ ไม่ได้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในสถานที่แห่งนี้ จากการสอบถามนายวัชร ธรรมสอน หัวหน้าโครงการฟื้นฟูอาหารช้างป่าภูหลวงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทราบว่าเหตุการณ์นี้เคยเกิดขึ้นที่สถานที่แห่งนี้อย่างน้อย 2 ครั้ง คือตั้งแต่จัดตั้งโครงการเมื่อปี พ.ศ. 2543 เหตุการณ์ช้างป่าตกล้ำตักครั้งนี้เป็นครั้งที่ 2 แต่ก่อนหน้านั้นชาวบ้านก็เคยบอกว่า ที่นี้มีช้างตกล้ำตักตายหลายครั้ง จนมีพิธีกรรมตามความเชื่อเกิดขึ้น คือเมื่อมีช้างป่าตกลงมาตาย ชาวบ้านจะมีการนิมนต์พระในหมู่บ้าน ขึ้นมาที่บริเวณน้ำตกเพื่อมาสวดมนต์เป็นการทำบุญให้กับช้างที่ตาย อีกทั้งยังพบซากกะโหลกช้างเก่า ก็เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า เคยเกิดเหตุการณ์เช่นนี้มาแล้วในอดีต

การแก้ไขปัญหา

เมื่อเกิดปัญหาก็ต้องมีการแก้ไข ช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองของไทยมาแต่ในอดีต คนไทยให้ความสำคัญกับช้างเป็นอย่างมาก เห็นได้จากการจัดตั้งศูนย์เพื่อการอนุรักษ์ช้างมากมายหลายองค์กร ช้างจึงถือได้ว่าเป็นสัตว์ที่สำคัญ ปาฐหลวงเองก็ถือได้ว่าเป็นที่อยู่อาศัยที่สำคัญของช้างแห่งหนึ่งในประเทศ จากข้อมูลล่าสุดปี 2550 โดยสถานีวิจัยสัตว์ป่าภูหลวง สำรวจพบประชากรช้างป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า 95 ตัว ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่อาจเกิดผลกระทบต่อประชากรช้าง จึงได้มีการจัดการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

โดยโครงการฟื้นฟูอาหารช้างป่าภูหลวงฯ ได้มีการแก้ไขปัญหานี้แล้ว ในอดีตได้มีการนำเอากล้าไม้ไปปลูกขวางในบริเวณทางที่ช้างเดินลง เพื่อให้กลายเป็นกำแพงธรรมชาติป้องกันอย่างยั่งยืน แต่ช้างยังคงใช้เส้นทางเดิมตลอดและเหยียบกล้าไม้ที่ปลูก ทำให้ผลที่ได้ไม่ประสบความสำเร็จนัก แต่ในครั้งนี้ทางโครงการได้มีการทำสิ่งกีดขวางกั้นเส้นทางดังกล่าวก่อน โดยใช้ท่อนไม้ขนาดใหญ่และกิ่งไม้ทำเป็นกำแพงกั้น จากนั้นจึงปลูกต้นไม้หลังแนวรั้วนั้นอีกครั้งเพื่อให้เติบโตเป็นกำแพงธรรมชาติต่อไป อีกทั้งทางโครงการเองก็จะเร่งฟื้นฟูพื้นที่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เพื่อให้เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ

ของช้าง เพื่อลดความเสี่ยงที่จะเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นอีก ถือว่าเป็นการป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นกับ
ประชากรช้างป่าภูหลวงอย่างยั่งยืน เพื่อให้พื้นที่ป่าภูหลวงเป็นถิ่นอาศัยที่สำคัญของช้างป่าต่อไป

ภาพที่ 1. ชากช้างบริเวณจุดที่ 1

ภาพที่ 2. ซากช้างป่าจุดที่ 2

ภาพที่ 3. ซากช้างป่าจุดที่ 3